

Jakob Erber — varaždinski zidarski majstor 18. stoljeća

Iako varaždinska historijska jezgra spada u najvrednije barokno-rokoko-klasicističke urbane cjeline u Hrvatskoj, ipak nam je u većini slučajeva ostala i danas tajna tko su zapravo bili autori odnosno izvođači (zidarski majstori i zidari) koji su projektirali odnosno izvodili te palače, kuće, sakralne objekte i zgrade javne namjene, a koje danas u svojoj cjelini predstavljaju najbolja ostvarenja našeg domaćeg graditeljstva u razdoblju od 17. do sredine 19. stoljeća u kontinentalnom dijelu Hrvatske.

No upravo su nam podaci o zidarskim majstorima i zidarima toga grada suviše oskudni da bismo mogli pravilno valorizirati udio tih naših, većinom anonimnih zidarskih majstora i zidara, ne samo u arhitekturi Varaždina, već i s obzirom na sintezu graditeljstva kontinentalne Hrvatske u tim razdobljima.

U dosadašnjoj stručnoj i naučnoj literaturi objavljeni su mnogi članci u vezi s tom problematikom.¹

U spisima Historijskog arhiva u Varaždinu nalazimo dosta podataka o zidarima 18. stoljeća, ali vrlo rijetko se u tim spisima nalaze i neki točniji podaci

¹ dr. Rudolf Horvat, *Povijest grada Varaždina*, rukopis u Gradskom muzeju u Varaždinu.

— Adolf Wissert, *Bilješke o nekim varaždinskim kućama*, Spomenica varaždinskog muzeja 1925—1935, Varaždin 1935.

— Mira Ilijanić, *Prilog historijsko-urbanističkoj dokumentaciji Varaždina od postanka do kraja XVI stoljeća*, Peristil, br. 6—7.

— Ivo Lentić, *Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole u Varaždinu*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 6, Zagreb 1968.

— Ivy Lentić-Kugli, *Historijska urbana jezgra grada Varaždina*, doktorska disertacija, Zagreb 1973.

— Ivy Lentić-Kugli, *Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća* — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3—4, Zagreb 1973.

— Marija Mirković, *O spajanju unutrašnje varoši i gradskih predgrađa Varaždina*, Godišnjak varaždinskog muzeja, br. 2—3, Varaždin 1962—1963.

— Ivy Lentić-Kugli, *Varaždin nakon požara 1776. godine*, Zagreb 1973.

— Mira Ilijanić, *Secesija u Varaždinu*, »Varaždinske vijesti«, br. 532, od 10. 5. 1956.

— Mira Ilijanić, *Arhitektura secesije u Varaždinu*, »Bulletin JAZU« godina XV—XXII, Zagreb 1967—1974.

— Mira Ilijanić, *Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina*, Prilozi historiji Varaždina, Varaždin 1967.

koje je od pojedinih, još danas sačuvanih zgrada izgradio ovaj ili od arhivski dokumentiranih varaždinskih zidarskih majstora odnosno zidara 18. stoljeća. Najčešće se u tim dokumentima spominju procjene kuća s obzirom na izvedene zidarske radove, zatim neki manji radovi i popravci, dok vrlo rijetko nalazimo ugovore za gradnju pojedinih zgrada.

Uzevši u obzir da je u najsajnije doba izgradnje Varaždina tj. u doba rokoko, djelovalo u tome gradu samo nekoliko značajnih domaćih majstora, o kojima nam govore i arhivski dokumenti, može se pretpostaviti da su upravo ti zidarski majstori bili oni koji su izveli i najveći dio još i danas sačuvane građevinske baštine tog razdoblja u Varaždinu.

U ovome prikazu ograničit ćemo se samo na razdoblje rokoko varaždinske urbane arhitekture, tj. na razdoblje koje seže od oko 1756. godine pa sve do godine katastrofalnog požara 1776.

U to doba intenzivne građevinske izgradnje u rokoko stilu nalazimo u Varaždinu nekoliko zidarskih majstora o kojima su nam sačuvani arhivski podaci u Historijskom arhivu u Varaždinu.

U tom periodu djelovali su u Varaždinu ovi zidari:

1) BOSNIK, Georgius — rođen oko 1723, umire u Varaždinu 1. VI 1771.²

2) ERBER, Jacob — rodom Štajerac, rođen oko 1716. godine, postaje varaždinskim građaninom 22. I 1766³, te umire u Varaždinu 7. VI 1776. godine.⁴

3) GRUIBER, Simon — rođen oko 1711. godine, umire u Varaždinu 17. XI 1791. godine.⁵

4) KORBER, Simon, umire u Varaždinu 12. IV. 1763. godine.⁶

5) LADENHOFFER, Andreas — »murarium pallerius« (tj. zidarski palir), rodom iz Graza u Štajerskoj, umire u Varaždinu 15. XI 1769.⁷

² Historijski arhiv Varaždin (dalje: HAV) — Matica umrlih sv. Nikole

³ HAV — Album civium

⁴ HAV — Matica umrlih župe sv. Nikole

⁵ HAV — idem

⁶ HAV — idem

⁷ HAV — idem

6) MURICHNYAK, Antonius — »magister murarium Ludbregensis«, umire u Varaždinu 22. VII 1763. godine.⁸

7) NAYBRICH, Martinus, umire u Varaždinu 18. V 1768. godine.⁹

8) PATSCH (POSCH), Joannes Adamus — porijeklom Austrijanac, rođen oko 1729. godine, postaje građanin Varaždina 19. III 1759. Umire u Varaždinu 13. I 1796. godine.¹⁰ On je nakon smrti zidarskog majstora Matthiasa Mayerhofferera nastavio s gradnjom župne crkve sv. Nikole u Varaždinu, te je izgradio i župni dvor.¹¹

9) PENHORD, Jacobus — umire u Varaždinu 3. II 1768.¹²

10) SEPRUN, Philippus — rođen oko 1738. godine, umire u Varaždinu 20. II 1771.¹³

11) SOLZER, Simon — rođen oko 1740. godine u St. Stephanu u Koruškoj, umire u Varaždinu 24. I 1770. godine.¹⁴

12) TACHNER, Andreas — rođen oko 1729, umire u Varaždinu 21. X 1771. godine.¹⁵

Među tim spomenutim varaždinskim zidarskim majstorima iz doba rokoka, najviše podataka u spisima Historijskog arhiva u Varaždinu nalazimo o djelovanju »murrarius magistra« Joannesa Adama Patscha, kao i »murarius magistra« Jacoba Erbera.

U vezi s ličnosti zidarskog majstora Jacoba Erbera postojali su u dosada objavljenoj naučnoj literaturi neki nesporazumi: u svojoj studiji prof. M. Mirković¹⁶ spominje, među ostalim, zidarima Varaždina prve polovine 19. stoljeća i nekog Jacoba Erbera ovim riječima:«. . . nalazimo u arhivskim spisima i na postojećim planovima grada i u matičnim knjigama umrlih još i nekoliko zidara koji su ujedno bili i građani Varaždina. Tako je Erber Jakov, građanin od 1779. godine (radi i početkom 19. stoljeća). On se potpisuje kao Erber Jakov na planu kuće iz prve polovine 19. stoljeća kao »Bürger Baumeister«.¹⁷ Međutim se kod tog navoda u studiji prof. M. Mirković ne radi o *Jacobi Erberu*, zidarskom majstoru, koji postaje građanin Varaždina već 1766. godine, već o zidarskom majstoru *Jakovu Erberlu*, koji postaje građanin Varaždina tek 1779. godine, tj. kada je Erber bio već tri godine mrtav.

Jacob Erber, dakle bez krajnjeg slova »l« u prezimenu, bio je porijeklom Štajerac, rođen oko 1716. godine. U Varaždin je kao zidar svakako došao prije 1766. godine s obzirom na to da je te godine bio već, na temelju svoje profesije, primljen među građane to-

ga grada. Jacob Erber vršio je u prepožarskom periodu varaždinskog graditeljstva dužnost »gradskog zidarskog majstora« (Stadtbaumeister). On kao zidarski majstor djeluje vrlo vjerojatno i prije 1766. godine pa sve do godine svoje smrti, tj. 1776. Prema tome razdoblje djelovanja tog majstora pada u jedan vrlo kratak, ali u jedan od najkvalitetnijih i najdekorativnijih perioda varaždinskog graditeljstva.

Njegovo se ime prvi put spominje u vezi s njegovim primanjem među varaždinske građane 1766. godine. Dvije godine kasnije, spominje se on u arhivskim dokumentima 1. III 1768.¹⁸ u vezi s protestom Petra grofa Sermagea prilikom kupnje nekog zemljišta od strane Jacoba Erbera, a koje se zemljište nalazilo tik uz grofov palaču. Jacob Erber bio je već počeo graditi i neku zgradu na tome terenu, koja je — navodno — smetala grofu prilikom ulaženja u njegovu palaču. S time u vezi traži grof Sermage pravo prvokupa spomenutog zemljišta, i to bez naplate plaćenih troškova. Kao što je poznato, nalazila se palača grofa Sermage na današnjem Trgu žrtava fašističkog terora br. 3. Tu je palaču dobio grof Sermage u miraz prilikom ženidbe sa kćerkom Petra baruna Praszinskog,¹⁹ koji je na tome mjestu bio izgradio baroknu palaču oko 1684. godine.²⁰ Grof Sermage, nakon smrti svoje prve žene i nakon ženidbe sa Marijom Anom rođ. Drašković, pristupa povećanju i adaptaciji te palače u rokoko stilu oko 1759. godine.²¹

U vezi s tim sporom prodaje Jacob Erber 18. IV 1768. sporno zemljište, koje je bio kupio od gradskog fiska, grofu Sermage za svotu od 260 forinti.²²

Do danas nam nije točno poznato gdje je ustvari stanovao zidar Jacob Erber nakon što je kupljeno zemljište 1768. godine morao prepustiti grofu Sermage. Tek u popisima vlasnika kuća iz 1770. godine kao i iz 1771. godine²³ nalazimo Erbera kao podstanara u kući »Excell. D. C. Junior de Batthiany«, tj. u kući na današnjem Trgu narodnih heroja br. 7, uz napomenu da on od svoje profesije (»opifex«) plaća porez.²⁴ No već u popisima iz 1771/1772. godine ubilježen je zidarski majstor Jacob Erber kao vlasnik kuće u »Via platea regali«.²⁵

Prema jednom kasnijem spisu Historijskog arhiva u Varaždinu saznajemo da je Jacob Erber kupio od varaždinskih Ursulinki na licitaciji jedno zemljište, koje se nalazilo nasuprot samostanu. U tom aktu od 31. I 1773. godine pita varaždinski gradski magistrat Hrvatsko kraljevsko vijeće, kome da se dade novac ubran od zidara Jacoba Erbera dobiven za zemljište prodano mu na licitaciji za svotu od 534 forinte i 45 krajcara.²⁶

⁸ HAV — idem

⁹ HAV — idem

¹⁰ HAV — idem

¹¹ Ivo Lentić, o. c.

¹² HAV — Matica umrlih župe sv. Nikole.

¹³ HAV — idem

¹⁴ HAV — idem

¹⁵ HAV — idem

¹⁶ Marija Mirković, o. c. (bilj. 69).

¹⁷ M. Mirković, o. c. (GMV-K-3; GMV-K-8; HAV-172/1771).

¹⁸ HAV — I-1, LII-139

¹⁹ A. Wissert, o. c.

²⁰ Mirko Androić, *Prilozi poznavanju društvenih i gospodarstvenih prilika grada Varaždina u 18. stoljeću*, Zagreb—Varaždin 1972.

²¹ Ivy Lentić-Kugli, *Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. st. i poč. 19. stoljeća*, o. c.

²² HAV — I-1, LII-190

²³ HAV — popis iz godina 1770. i 1771.

²⁴ HAV — popis iz 1770. godine.

²⁵ HAV — popis iz 1771/1772. godine.

²⁶ HAV — I-1, LV-114.

Erberova još i danas sačuvana kuća nalazila se u današnjoj Padovčevoj ulici br. 8. Arhitektonski oblici i dekoracija pročelja ove jednokatne uglovnice ukazuju na stil varaždinskih građanskih kuća pretpožarskog perioda. S obzirom da je Jacob Erber bio zidarski majstor potpuno je normalna pretpostavka da je on sam sebi sagradio stambenu kuću, koja je uz neke nepotrebne i neukusne adaptacije sačuvana još i danas.

Da se doista radilo o kući zidarskog majstora Jacoba Erbera, dokazuje nam i plan dijela varaždinske starogradske općine, koji je 24. listopada 1773. godine kopirao varaždinski tesarski majstor Simon Ignaz Wagner. U legendi uz taj plan — pod slovom »L« — spomenuta je »domus murarii«.²⁷

Čini se njegovi poslovi, barem u financijskom pogledu, nisu baš najbolje išli, jer u arhivskom spisu od 28. I 1775. godine nalazimo podatak da Matija Turkoviš i Matija Protulepec svjedoče da su tog dana proveli u kući Jacoba Erbera ovrhu u korist vjerovnika i gradske blagajne u iznosu od 211 forinti i 18 krajcara, zatim za županiju varaždinsku za ciglu u visini od 120 forinti, tj. za ukupno dugovanje u iznosu od 1.913 forinti i 23 krajcara. Određena je prodaja njegove kuće ukoliko on ne uzmogne platiti dugove u roku od tri mjeseca.²⁸ Nije nam poznato da li je Jacob Erber uspio isplatiti sva svoja dugovanja. Poznato je jedino to da je on ubrzo nakon katastrofalnog požara umro 7. VI 1776. godine u Varaždinu.

Relativno brojni podaci o Jacobu Erberu u spisima Historijskog arhiva u Varaždinu otkrivaju nam ipak vrlo malo o njegovoj zidarskoj djelatnosti.

Vrlo je vjerojatno da se Erber zidarskom djelatnosti bavio u Varaždinu i prije 1766. godine. Jednu hipotetičnu mogućnost njegova ranijeg djelovanja u tome gradu mogli bismo možda naći u činjenici da je on bio podstanar u kući palatina Batthianyja, koji je nakon 1763. godine dao svoju prizemnu kuću pregraditi u jednokatnu palaču. Možda je upravo njegov podstanar, zidar, Jacob Erber izveo prema nacrtu nekog drugog graditelja novogradnju palatinove palače. Međutim nam za tu pretpostavku manjkaju arhivski podaci.²⁹

Erberov prvi arhivski dokumentirani zidarski rad u Varaždinu jest novogradnja pučke škole, koja je kasnije stradala u katastrofalnom požaru 1776.

U vezi sa novogradnjom pučke škole u Varaždinu, interesantno je napomenuti ovo: carica i kraljica Marija Terezija posvećivala je veliku pažnju pučkom prosvjetovanju, a prema tome i školstvu. Iako je u Varaždinu postojala i ranije škola, čini se, ona u to vrijeme nije više mogla zadovoljiti potrebe toga grada, a niti suvremenije intencije kraljice u pogledu pučkoga školstva. Stoga i varaždinski učitelj Antun Antauer moli gradski magistrat 17. IX 1768.³⁰ da dade za školsku djecu zgodnu prostoriju, i to blizu župne crkve, gdje bi se ona valjano mogla učiti i na usluzi biti župniku i crkvi. Volja kraljicina očituje se i u pismu kojeg je Žiga Komarony 14. VIII 1771. godine uputio gradskom magistratu

u Varaždinu.³¹ U tome pismu on obavještava isti magistrat o volji kraljice da se u Varaždinu osnuje trirazredna pučka škola, te nakon što je župnik Smukovich dao u tu svrhu 200 forinti, neka se više ne čekaju dalje naredbe, već da se odmah pristupi gradnji nove zgrade za školu. Čini se da je varaždinski magistrat ozbiljno uzeo u obzir molbu svog učitelja, a u prvome redu kraljičinu naredbu, jer već 5. III 1772. godine³² moli on kraljicu Mariju Tereziju, kako bi varaždinskom magistratu otpustila vinograd, koji je smrću biskupa Ivana Paxyja uzeo državni fisk, kao i kuću Pavla Novotte (Novotny) (koji je umro bez oporuke, te je njegovu kuću — po nalogu Ugarske dvorske komore — preuzeo kraljevski fisk), kako bi se u tome gradu uzmogla otvoriti tri razreda pučke škole i uzdržavati učitelj. Grad te troškove iz vlastitih sredstava ne bi mogao snositi s obzirom na to da je Varaždin 1771. godine stradao u požaru, te je magistrat ostao bez dobrog dijela svojih prihoda.

Varaždinski magistrat izvješćuje o istome problemu i Hrvatsko kraljevsko vijeće 9. III 1772. godine³³ moleći da i sa svoje strane podupre spomenutu molbu. On izvješćuje također da je ispitao sposobnost učitelja Pavla Feliksa Grassera i primio ga kao učitelja.

Čini se da su molbe varaždinskog gradskog magistrata bile uslišane od viših instancija, jer magistrat 23. X 1772. godine javlja komorskom savjetniku Žigi Komaronyju³⁴ da je preuzet novi učitelj, dok mu u vezi s gradnjom nove škole dostavlja nacрте (na žalost nisu pronađeni u spisima Historijskog arhiva u Varaždinu) građevine zajedno s popisom troškova i ugovorima s dvojicom majstora, sa zidarom Jacobom Erberom u vezi sa zidarskim radovima, a sa tesarom Gasparom Wallerom u vezi s tesarskim radovima.

U vezi s gradnjom nove škole sklopio je varaždinski gradski magistrat sa zidarskim majstorom Jacobom Erberom 26. kolovoza 1772. godine ugovor koji glasi:

»... zu ende gesetzten Dato ist zwischen Löbl. Varasdiner Magistrat und Ehrsamem hiesigen Jacob Erber bürgerlichen Maurermeister folgender Contract verabredet und beschlossen worden:

Erstlich — Wir der Maurermeister das Schulhaus von Grund aus nebst Obriss von harten und starcken Materialien erbauen wie auch,

2-tens — dieses Gebäu auf sein Unkosten nebst Ueberschlag in & pro Summa Fl. 1.157 gänzlich und vollständig samt Tachziegeln bis ultima Octobris laufenden Jahres zu verfertigen schuldig seyn, auf welches

3-tens — derselben hat in Vorraus 578 Fl. 30 Kraizer, dass ist die Helfte aus der Stadt-Cassa zu Handen empfangen auf St. Michaeli aber wan der Tach still soll stehen, so wird ihm dazumahl ein Viertel von obigen Capital dass ist Fl. 289, 15 Kraizer bezahlt, dass letzte allein Viertel ist es 280 Fl. 15 Kraizer ultima Octobris

²⁷ Plan u dokumentaciji za historijsku urbanu jezgru Varaždina u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu

²⁸ HAV — I-1, CXV-77

²⁹ I. Lentić-Kugli, o. c.

³⁰ HAV — 12-K-54

³¹ HAV — 23-K-45

³² HAV — 117-K-69

³³ HAV — 116-K-69

³⁴ HAV — I-1, LXIX-46

wenn schon ganzes Gebäu in vollständigen Stand stehen wird, hingegen aber
4-tens — dass alte Holz und Eysen von alten Gebäu wird der Maurermeister der Stadt einzuhändigen Verbunden seyn.

Jacob Erber
Bürgerlicher Maurermeister in Varasdin³⁵

Prema tome ugovoru vidljivo je da je Jacob Erber iz temelja izgradio, i to prema nacrtu, novu školsku zgradu od tvrdog materijala, koja je trebala biti dovršena krajem listopada iste godine. Također saznajemo da je stara školska zgrada, koja se spominje i u popisu kuća u Varaždinu iz 1770. godine³⁶ (a nalazila se kao i nova zgrada »in Plateola macellorum«; u staroj zgradi bio je smješten, osim škole, i ceh mesara), bila izgrađena od drva, tj. nije bila zidana već drvena kuća.

Nakon izgradnje nove školske zgrade izvršio je Jacob Erber unutar varaždinske jezgre i neke veće zahvate s obzirom na poboljšanje pješačkog prometa kroz taj grad (koji su se kasnije pretvorili u nove gradske ulice), tj. izveo je prve proboje gradskog zida na točkama istok i zapad. Varaždin je od časa kada je bio opasan zidinama, bedemima i jarcima u XVI stoljeću imao samo dvojica gradska vrata i to »Sjeverna gradska vrata« (Porta civitatis superior) i »Južna gradska vrata« (Porta civitatis inferior). Ova dva izlaza odnosno ulaza u grad nisu više bila u mogućnosti da od sredine 18. stoljeća prihvate i propuste sav nabrekli gradski promet, te se osjetila neumitna potreba da se barem otvore novi pješački prolazi na najopterećenijim točkama.

U vezi s olakšanjem kretanja prometa kroz grad Varaždin predložio je varaždinski gradski magistrat 9. I 1773. godine Vijeću ugarske dvorske komore nacрте i troškove za dvojica pješačka vrata u gradu i to na najopterećenijim točkama (istok) »Studentska vrata« i (zapad) »Opatička vrata«. U vezi s tim prijedlogom podnosi gradski magistrat i nacrt (koji je na žalost nestao) kao i troškovnik za jedna i druga vrata. Zidarski majstor Jacob Erber podnosi svoj nacrt i troškovnik za izgradnju »Studentskih ili Dijačkih vrata« u visini od 92 forinte i 30 novčića.³⁷ Ova su se nova mala vrata nalazila u današnjoj ulici Ive Lole Ribara, u blizini nekadanje kuće Antuna grofa Jankovića, odnosno njegove udovice Julijane Fekete. »Bila su to mala vrata, do njih je vodila staza kroz grabište, kojom se moglo za sušnog vremena lako doći u današnju Preradovićevu ulicu«.³⁸

S obzirom na to da je arhivski dokumentirano da je Jacob Erber izveo gradnju novih »Studentskih vrata«, te da se izgradnja obaju pješačkih gradskih vratiju spominje u istome spisu varaždinskog magistrata, postoji vjerojatnost i mogućnost da je taj isti majstor izveo i »Opatička vrata«.³⁹

Kao gradski zidarski majstor izveo je Jacob Erber i sedam mostova.

³⁵ HAV — I-1, LV-54

³⁶ HAV — popis iz 1770. godine.

³⁷ Ivy Lentić-Kugli, *Varaždin nakon požara 1776. godine*, o. c.

³⁸ A. Wissert, o. c.

³⁹ I. Lentić-Kugli, o. c.

U vezi s time gradski magistrat u Varaždinu šalje 23. VII 1773. godine iskaze troškova u visini od 500 forinta za gradnju mostova, te moli kotarskog predstojnika Zigu Komaronyja da taj predmet preporuči kod Ugarske dvorske komore. U prilogu se dostavlja i proračun gradskog zidarskog majstora Jacoba Erbera za gradnju sedam mostova u iznosu od 407 forinti i 15 novčića. Erberov predračun je datiran 12. VII 1773. godine te glasi:

»Wass zu 7 gemauerten Brugen mit steiner zu gewölben und mit 2 Brustmauer mit Steiner Einzudöcken 3 mit 1 (Schyfer bereith 1) aber mit 3 Klaftern bereith, so vordre statt Vermelth seynd bez. bey allend wass in Materialien sambt Maurer und Handlanger erforderlich wie folgt:

zu den breithen brugen:	
5 Claphter Mauersteiner	20.—
3 Kalkh	12.46
18 Fuhr sandt	4.30
Die Maurer arbeith betragen sich auf	18.—
Die Handlanger betragen sich samt graben	10.—
	65.15
Ueberschlag zu der schmalen brugen:	
4 Claphtern Mauersteiner	16.—
2 1/2 Kalch	10.37 1/2
15 Fuhr Sandt	3.45
Die Maurerarbeith beträgt sich auf	14.—
Die Handlanger betragen sich sambt graben	8.—
	52.22 1/2
Die 3 Brugen die 4 Claphter breit seynd betragen sich	195.45
Die 4 Brugen der mit 3 Clafter breith seynd betragen	205.30
Summa	405.15

Varasdin, den 12. July 773.

Jacob Erber bürgerlicher Stadtbaumeister
in Varasdin⁴⁰

U 1773. godini zaposlen je Jacob Erber u vezi s izgradnjom kripe ispod čitave crkve sv. Florijana. On dana 13. kolovoza 1773. godine podnosi svoj predračun o gradnji kripe u iznosu od 443 forinte i 36 novčića.⁴¹

Erber je osim u vezi s izgradnjom kripe ispod crkve sv. Florijana bio zaposlen i kod nekih drugih adaptacija na tom sakralnom objektu prilikom njegove konačne pregradnje i adaptacije. Te ostale svoje radove specificira on u svojoj priznanici od 27. travnja 1773. godine, i to za izvršene zidarske radove, koja glasi:

»Ich endtes Gefertigter attestiere hiemit, wie das bey Reparation der St. Floriani Kapelle und Besteigung des Kirchendaches 2 Maurern führ 5 Tage jeden per 27 Kreuzer täglich und 1 Tagwerker ebenfalls durch 5 Tage per 12 Kreuzer täglich sammt einen Viertel Tag zusammen also 5 Floreni 32 Kreuzer, richtig bezahlt worden und zwar von den dermaligen Kirchenvater Josephus Mayer in Gegenwart meiner Ende gefertigten, Datum Varasdini den 27. April 773.

Jacob Erber
Bürgerlicher Maurermeister allda⁴²

⁴⁰ HAV — I-1, CX-19

⁴¹ HAV — I-1, CX-77

⁴² HAV — I-1, CXII-16

VARAŽDIN, Padovčeva 8.

Svakako najveće građevinsko i arhitektonsko ostvarenje Jacoba Erbera (koje nam je do danas poznato iz arhivskih dokumenata) i koje nam je i danas sačuvano, iako u nešto aptiranom obliku, jest novogradnja Xenodochija u Nazorovoj ulici br. 26.

Varaždin je već od davnih vremena imao svoju građansku nemoćnicu, o kojoj se vijesti nalaze već i u arhivskim podacima iz 15. vijeka, »a što je najvažnije pri tome, oni nam je prikazuju kao posve izgrađenu humanitarnu ustanovu, koja prema tome potječe iz mnogo ranijeg doba.«⁴³

U Varaždinu se već 1774. godine osjetila potreba da se izgradi nova zgrada Xenodochija. Stoga 1. X 1774. godine javlja Hrvatsko kraljevsko vijeće⁴⁴ gradskom magistratu u Varaždin zadovoljstvo kraljice Marije Terezije, zbog nastojanja toga grada da se sagradi nova zgrada Xenodochija pokraj kapele sv. Florijana, kamo bi se trebala — prema želji kraljice — smjestiti bolnica.

U vezi s gradnjom nove zgrade Xenodochija interesantno je napomenuti da je uprava starog Xenodochija posjedovala unutar grada zemljište s dvije kuće, koje je ona 1775. godine prodala varaždinskom pivaru Matiji Rineru. To se zemljište nalazilo na mjestu današnje palače Herczer na Adžijinom trgu br. 6.

Naročito je interesantan podatak da je od strane deputacije za gradnju Xenodochija bilo zaključeno 9. XI 1774. godine da se nova zgrada gradi kod kapele sv. Florijana. U toj se zgradi uredila bolnica, tj. tzv. »Bür-

gerspittal«. Ta bi se nova zgrada izvela prema nacrtu zidarskog majstora Jacoba Erbera, te se u tu svrhu imaju upotrijebiti sva sredstva kao i svi posjedi Xenodochija, dok će gradski magistrat dati kao pripomoć i posudbu u visini od 1.000 forinti.⁴⁵

Prema tome je vidljivo da je Jacob Erber načinio nacrt (dakle on je i projektirao, a ne samo izveo novu zgradu) za Xenodochij, koji je datiran 9. XI 1774.⁴⁶ godinom, ali koji nam na žalost, kao i ostali njegovi nacrti, nije sačuvan među spisima Historijskog arhiva u Varaždinu. Iz toga je međutim vidljivo da se on nije bavio samo izvođenjem, tj. izgradnjom zgrada, već i njihovim projektiranjem.

A. Wissert u svojoj studiji⁴⁷ navodi kako je nova zgrada Xenodochija sagrađena iza velikog požara 1776. godine. Međutim na temelju arhivskih podataka izlazi da je ta zgrada izgrađena uoči samog velikog požara, tj. između 1775. i 1776. godine. I ne bi bilo logično da bi varaždinski magistrat odmah nakon katastrofalnog požara koji je strahovito opustošio čitav grad (i za obnovu kojeg su se skupljali prilozima diljem čitave Monarhije) prišao tako velikom i skupom pothvatu, kada je imao kudikamo prećih briga. A na temelju arhivskih podataka vidljivo je da je gradnja nove zgrade Xenodochija vjerojatno započela krajem 1774. ili početkom 1775. godine, trajala kroz čitavu 1775. godinu te da je gradnja dovršena 1776. godine, kao što to svjedoči i sam natpis na toj zgradi koji glasi: »XENODOCHIVM CIVIVM LIBERAE CIVITATIS VARASDIENSIS EX FVNDAMENTIS ERECTVM 1776. RENOVATVM 1827. et 1903.«⁴⁸

⁴³ A. Wissert, o. c.

⁴⁴ HAV — I-1, CXIII-65

⁴⁵ HAV — I-1, CIV-5

⁴⁶ HAV — I-1, CXIX-56

⁴⁷ A. Wissert, o. c.

⁴⁸ A. Wissert, o. c.

U već napomenutoj studiji A. Wisserta spominje se u vezi s tom zgradom: »... ne škrtare prostorom, sobe za pojedine stanare su velike. U hodniku uzidali su u zid prema dvorištu male ormariće, smočnice, gdje je svaka stanarka mogla pospremiti svoju hranu.«⁴⁹

Osim ovih većih građevinskih radova vršio je Jacob Erber i popravke i adaptacije na već postojećim objektima u varaždinskoj varoši, kao i u varaždinskoj tvrđi.

Tako je on npr. u srpnju 1773. godine vršio neke manje radove na »kuli sjevernih gradskih vrata«, tj. na današnjoj jedinoj sačuvanoj gradskoj fortifikaciji tzv. »Lisakovoj kuli«. On je te godine izvršio neke adaptacije na tome objektu radi uređenja stana za gradskog notara. U svome proračunu troškova za te radove spominje on slijedeće:

»Ueberschlag

Wass auf des Ferbärtl ihrer Wohnung zwey Caminet darauf gemauert verelten sollen Eines oben vor den H. Stadwästig das undre ... vor die Thorwäntl brauchet werden aber zwey gewölben aufeinander die zwey welche mit ein Schuhtief 2 1/2 Clafter hoch gemauert werden muss sambt aufbröchen einer Thier Nöbst kleinerest gewölb welches oben und unter gewölbt sambt 3 Mauer ney zu machen, wass mäteriälien sambt maurer und Handlanger erforderlich sey wie folgt:

8000 Mauer ziegl	56.—
5 Kalch	20.—
30 Fuhr sandt	7.30
2000 Tachziegl	20.—
Die Maurer betragen sich auf	30.—
Die Handlanger sambt Tachziegl aufdragen	17.—
Summa	140.30

Väräsdin, den 6. July 773.

Jacob Erber Stadtbaumeister«⁵⁰

Erber podnosi 31. kolovoza 1773. godine i svoj proračun za razne popravke na zgradi gradske pivovare⁵¹ u iznosu od 92 forinte i 24 novčića. U proračunu on specificira potrebne radove: »Ueberschlag, Wass in der Stadt Breuhaus die zwey Kuhl die Rauchfangen abzutragen und übersetzen die obrer Kuhl deshalb abzutragen und ney zu machen sambt Mantell und Herdt ney zu machen, die Rauchfangen über dass Tach aufzuziehen, auch die untere zu verenderen den Hert Mandl zu machen wass in materiälien samt Maurer und Handlanger erforderlich sey ...«

Zajedno s tesarskim majstorom Simonom Ignazom Wagnerom vrši Erber i neke radove na Starome gradu u Varaždinu. U vezi s tim radovima u »Tvrđi Erdödy« mole obojica majstora varaždinsku županiju 5. III 1774. godine⁵² da im se za izvršene radove isplati svota od 56 forinti i 36 novčića. Račun za zidarske radove Jacoba Erbera iznosio je ukupno 28 forinti i 32 novčića.

Godine 1774. vršio je Erber popravke na varaždinskoj župnoj crkvi sv. Nikole. Taj podatak saznajemo iz spisa deputacije za pupilarne stvari župne crkve sv. Nikole. od 31. III 1774. godine.⁵³ Spomenuta deputacija je odlučila da se župna crkva sv. Nikole popravi odmah, ali da se s popravcima na župnom dvoru može još pričekati.

U vezi s popravcima na župnoj crkvi sv. Nikole podnosi Jacob Erber 14. III 1774. popis potrebnih popravaka, a koji glasi:

Spezifikation

Wass in der hiesigen Stadt Pfarr Kirche sambt Thürren und Pfarrhoff von der Maurerarbeit notwendig ist wie folgt:

- Erstens — Muss das Dach oder Kupel von dem ausgebessert und die Steiner mit einen guten Wasser Kitt vergossen werden,
- 2-tens — um die Kirchen muss das ausgemauert, was von Regen der Steiner ausgewaschen und mit Spitz wurf gut angeworfen werden,
- 3-tens — muss in der Sakristey eine Thür ausgebrochen, damit die gräfliche nicht noth haben durch die Kirche zu gehen, absonderlich wenn vieles Volk ist.
- 4-tens — muss eine Stiegen gemacht werden, dass man kann von der Sakristey in das Oratorium gehen und leichter etwas hinauf tragen.
- 5-tens — von der Capellen Patientis Christi abgebrochen werden solle, eine neuer Bey dem Thurm dahin gestellt werden.

U vezi s time interesantno je napomenuti da se u župnoj crkvi sv. Nikole i danas ispod kora nalazi oltar »Patientis Christi« sa drvenom polikromiranom skulpturom »Trpećeg Isusa«, koja je nakon rušenja grobne kapele na župnom groblju bila prenesena u župnu crkvu. Već kanonska visita od 13. svibnja 1777. godine spominje taj oltar kao već postojeći pod korom župne crkve.⁵⁴

Iako je deputacija za pupilarne stvari župne crkve sv. Nikole odlučila da se popravci na župnom dvoru sv. Nikole odlože za kasnije, ipak je interesantno priopćiti predračun Jacoba Erbera u vezi s popravcima u tome objektu, koji glasi:⁵⁵

»Wass in dem Pfarrhoff zu reparieren ist:

- 1-stens — Die nöthige Dachfenster und das ganze Dach auszubessern,
- 2-tens — ist nothwendig auf dem Boden zu pflastern, wegen Verzierung des Foyers,
- 3-tens — damit Herr Vicari ein Zimmer und ein Cabinet habe, muss das grosse Zimmer gegen dem alten Gasthaus untermauert werden 2 1/2 Schuh und dieses übersetzt werden, damit aber die jetzige Wohnung von zwey Caplanen gebrauchen kann,
- 4-tens — muss das Gewölb bey dem grossen Thor wo die Einfahrt ist verbreitert werden, denn es steht in der Gefahr dass solches zusammenfallen möchte, denn es völlig durchgedruckt ist.
- 5-tens — muss aus der alten Kuchl ein ... gemacht werden,

⁴⁹ A. Wissert, o. c.

⁵⁰ HAV — I-1, CV-19

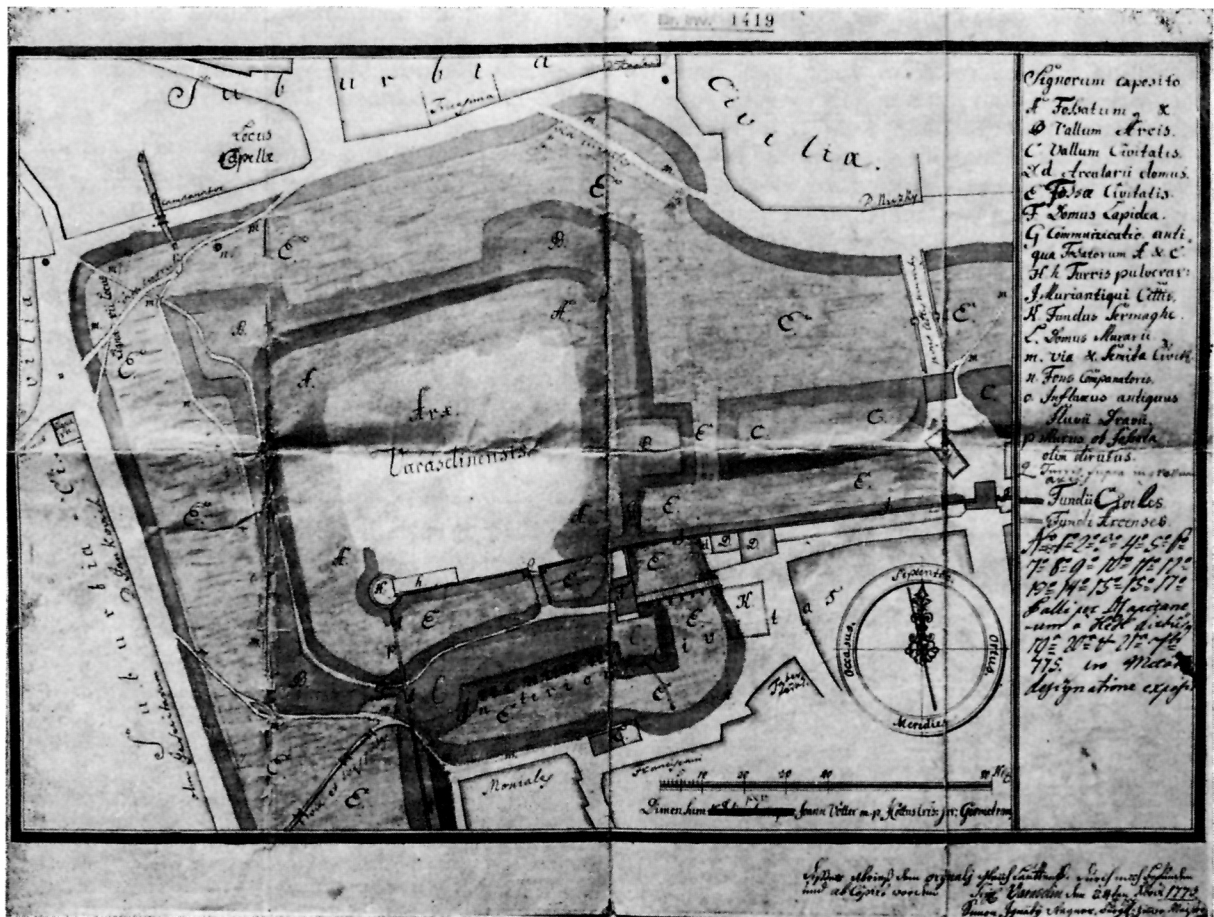
⁵¹ HAV — I-1, CV-86

⁵² HAV — I-1, CIX-3

⁵³ HAV — I-1, CIX-68

⁵⁴ Varaždin, župna crkva sv. Nikole, Spomenica župne crkve sv. Nikole.

⁵⁵ HAV — I-1, CIX-68

Plan utvrđenja grada Varaždina iz 1773. godine (Foto: Živković)

6-tens — der Brunn muss auch repariert werden,
7-tens — ist auf der Pfarrhoff etwas zu butzen
benötigt damit die Zirgel von Regen nicht
ausgewaschen werden.

Signatum Varasdin, den 14. Marty 774.

Jacob Erber
Bürgerlicher Maurermeister alldah.

Osim većih zidarskih radova, kao i popravaka i adaptacija, vršio je Jacob Erber i brojne procjene zidarskih radova na varaždinskim kućama i zgradama javne namjene.

U vezi s tim procjenama podnosi on svoj izvještaj 10. III 1773. godine, i to s obzirom na dimenzije zgrade gradske ciglane, koja se predaje u najam varaždinskoj županiji.⁵⁶

Dana 2. XII 1773. godine procjenjuje Erber zajedno s Johannom Michaelom Tachnerom zidarske radove na dvjema kućama pok. Eve Dominić (Kukuljevićeva br. 12) u visini od 76 forinti i 32 novčića.⁵⁷

Prilikom ovrhe i procjene kuća Mihajla Antauera podnosi Erber 10. II 1774. godine svoj izvještaj u vezi sa zidarskim radovima na tim kućama u ukupnom iznosu od 2.475 forinti i 45 krajcara.⁵⁸

Zajedno s tesarskim majstorom Simonom Ignazom Wagnerom procjenjuje Erber, i to s obzirom na zidarske radove kuću Matije Gaislögera 9. svibnja 1774. godine.⁵⁹ Prilikom sekvestracije imovine kao i procjene ostavine iza pok. Ivana Paragyja zlatara i njegove kćeri Ane Paragy, izvješćuje Erber 20. I 1775. godine da je zidarske radove na toj kući procijenio u visini od 334 forinte i 20 novčića.⁶⁰

Dne 2. ožujka 1769. godine procjenjuje Jacob Erber zidarske radove na kući Ivana Hauszmanna, koji je bio dužan pozamašne svote novaca Ladislavu Erdödyju, Martinu Kreuzu kao i gradu Varaždinu za porez. Erber je procijenio zidarske radove na toj kući na svotu od 1.200 forinti. Zajedno sa zidarskim majstorom Joannesom Adamom Patschom procjenjuje Erber 28. veljače 1771. godine zidarske radove na zgradama bivšeg varaždinskog generalata.⁶¹

Interesantno je napomenuti da je zidarski majstor Jacob Erber umro nešto više od mjesec dana kasnije od dana kada je u Varaždinu buknuo katastrofalni požar (25. travnja 1776), tj. Jacob Erber umire u tome gradu 7. lipnja 1776. godine.

⁵⁶ HAV — I-1, 16-K-56

⁵⁷ HAV — I-1, CVII-14

⁵⁸ HAV — I-1, CVIII-76

⁵⁹ HAV — I-1, CX-44

⁶⁰ HAV — I-1, CXV-82

⁶¹ HAV — I-1, 41-K-65

⁶² HAV — I-1, LIII-38

Iako nam sačuvani dokumenti ne govore mnogo o građevinskoj djelatnosti i udjelu Jacoba Erbera u arhitekturi Varaždina u doba rokoka, ipak nam ga i ovi škrti podaci otkrivaju kao traženog, a prema tome i vrsnog zidarskog majstora. Osim toga ti nam podaci otkrivaju da je on autor nekoliko značajnih građevina tadanjeg Varaždina (novogradnja pučke škole, mostovi, kripta ispod crkve sv. Florijana, adaptacija i popravci u kuli »Sjevernih vrata«, i u župnoj crkvi sv. Nikole, zatim izgradnja dviju gradskih vrata i konačno njegova vlastita kuća u Padovčevoj ulici br. 8). Od njegovih

arhivski dokumentiranih radova sačuvalo nam se do sada vrlo malo: njegova kuća u Padovčevoj ulici br. 8 i zgrada Xenodochija u Nazorovoj ulici br. 26 (izgrađene 1771/72. odnosno 1775/76).

Posve je, međutim, sigurno da je Jacob Erber vršio i druge značajne zidarske radove u tome gradu, te je stoga potrebno da se i nadalje arhivski istražuju sve mogućnosti koje bi nam mogle na bilo koji način osvijetliti lik i udio zidarskog majstora Jacoba Erbera u arhitekturi rokoko razdoblja u gradu Varaždinu.

Zusammenfassung:

JACOB ERBER, VARAŽDINER BAUMEISTER UND BÜRGER DES 18. JAHRHUNDERTS

Wenn auch Varaždin die Blütezeit seiner städtischen Architektur in Rokoko-Zeitalter erlebte, so verfügen wir doch bis Heute nur mit mehr als seltenen urkundlichen Nachrichten über den Anteil der einheimischen Baumeister in der Rokoko-Architektur der Varaždiner Prophan- und Sakralbauten dieser Epoche.

Im Zeitalter des Rokokos (in Varaždin um das Jahr 1756 bis zum Jahre 1776) lebten und wirkten folgende einheimische Baumeister:

Georgius Bosnik, geboren um das Jahr 1723, gestorben in Varaždin den 1. VI. 1771; Simon Gruiber, geboren um das Jahr 1711, gestorben den 17. XI. 1791; Jacob Erber, aus Steiermark gebürtig, gestorben in Varaždin den 7. VI. 1776; Simon Korber, gestorben in den 12. IV. 1763; Andreas Ladenhoffer, »murarius pallerius«, gebürtig aus Graz, gestorben den 15. XI. 1769; Antonius Murichnyak, »Magister murrarius Ludbregensis«, gestorben den 22. VII. 1763; Martinus Naybrich, gestorben den 18. V. 1768; Joannes Adamus Patsch (oder Posch), gebürtig aus Osterreich wurde den 19. III. 1759. Bürger von Varaždin und starb in derselben Stadt den 13. I. 1796; Jacobus Penhord, gestorben in Varaždin den 3. II. 1768; Philippus Seprun, geboren um das Jahr 1738 und gestorben den 20. II. 1771; Simon Solzer, geboren um das Jahr 1740. in St. Stephan in Kärnten starb in Varaždin den 24. I. 1770 und Andreas Tachner, geboren um das Jahr 1729, gestorben den 21. X. 1771.

Die zwei bedeutendsten Baumeister des Rokoko Zeitalters in Varaždin waren Joannes Adamus Patsch (welcher nach dem Tode des Baumeisters Matthias Mayerhoffer den Bau der Stadtpfarrkirche des Hl. Nikolaus wie auch das Pfarrhaus beendigte), und Jacob Erber.

Der letztere, geboren um das Jahr 1716 und gebürtig aus der Steiermark, wurde den 21. I. 1766. Bürger von Varaždin. Er starb etwas mehr als einen Monat (den 7. VI. 1776) nach der katastrophalen Feuersbrunst welche diese Stadt im Jahre 1776. (den 25. IV.) heimsuchte.

Von diesen Varaždiner Baumeister, welcher in der Blütezeit des Rokoko Styles in der Stadt Varaždin wirkte, sind uns folgende Werke urkundlich bekannt:

- 1 — Im Jahre 1772. erbaute er aus »harten und starcken Materialien: das neue Schulhaus für die Summe von rund 1.157 Fl.
- 2 — Im Jahre 1773. errichtete er zwei neue Stadthore für den Fussgängerverkehr. Das eine Thor befand sich am Ende der heutigen Ive Lole Ribara Strasse und wurde als das »Studententhor« bezeichnet. Das andere, im westlichen Stadtteil gelegene Thor (in der heutigen Lisinsko-ga Strasse), welches sich unweit der Ursulinerkirche befand, wurde danach auch als das »Nonnenthor« bezeichnet.
- 3 — Im Auftrage des Magistrates der Stadt Varaždin erbaute Erber im Jahre 1773. sieben steinerne Brücken; drei breitere und vier schmälere, für die Gesamtsumme von 405,15 Fl.
- 4 — Sein eigenes einstöckiges Haus, welches uns noch Heute in Padovčeva Strasse No. 8 erhalten ist, erbaute Erber im Jahre 1771—1772.
- 5 — Im Jahre 1773. finden wir ihm bei dem Bau einer Krypta unter der Hl. Floriani Capelle.
- 6 — Kurz bevor der grossen Feuersbrunst projektierte er und erbaute (1775—1776) das neue Gebäude des Varaždiner Xenodochiums, in der heutigen Nazorova Strasse No. 26 gelegen, welches uns bis Heute erhalten geblieben ist.
- 7 — Jacob Erber befasste sich auch mit Adaptationen und Umbauten von Häusern und öffentlichen Gebäuden wie z. B.: Verbesserungsarbeiten und Adaptationen im Jahre 1774. an der Hl. Nikolai Kirche, in der Erdödyschen Festung und am städtischen Breuhäus.

Wenn uns auch leider von Jacob Erber nur zwei seiner urkundlich bekannten Werke bis Heute erhalten geblieben sind, so werden weitere Forschungen wahrscheinlich noch mehr seiner Werke und Arbeiten in Varaždin zu Tage bringen und somit auch den Anteil dieses Baumeisters in der Rokoko Architektur dieser Stadt klarstellen.